
Mojih 25 let v muzeju

Boris KUHAR
Direktor Slovenskega etnografskega muzeja, 1962–1987

317

Kako hitro minevajo leta. SEM se ponaša že s častitljivo devetdesetletnico. Petindvajset let sem v tem muzeju odslužil tudi sam. Toda naj začnem na začetku s pisemcem, ki sem ga odkril spet te dni. Bil sem na zdravljenju v Rogaški Slatini, ko sem dobil pismo Marije Makarovič, sošolke iz etnološkega seminarja: Pridi v etnografski muzej za ravnatelja, vsi bomo zate. Za mano je bilo 10 let službe novinarja pri Slovenskem poročevalcu, končana fakulteta (diplomirani etnolog) in pet let službe na Televiziji Slovenija, kjer sem bil vse od urednika do scenarista, režiserja, avtorja številnih televizijskih oddaj in filmov, med njimi jih je bilo več tudi z etnološko tematiki kot npr. Borovo gostüvanje, prvi slovenski dokumentarni televizijski film. Na televiziji je bilo zanimivo v prvih letih njenega nastanka, ko smo se vsi učili in delali vse. Zato moja odločitev za muzej ni bila težka. Kmalu je v Rogaško Slatino priromalo drugo pisemce: Muzejski svet te je izbral za ravnatelja. Kak mesec po tem sem že sedel v pisarni ravnatelja Etnografskega muzeja. Do konca leta 1962 sem moral opravljati dve službi.

Ko sem postal ravnatelj Etnografskega muzeja, je bil moj prvi sosed v sosednji pisarni dr. Jože Kastelic, odličen strokovnjak, uglajen gospod, svetovljan, s katerim sem že leta prej sodeloval na takrat pravkar shojeni slovenski televiziji. In prav on mi je dal prve koristne nasvete, kako se znajti v tej muzejski srenji. Nad mano je med svojimi pajki kraljeval ravnatelj prirodoslovnega muzeja dr. Anton Polenec, miroljuben gospod, strokovnjak na svojem področju in večletni predsednik slovenskih muzealcev. To funkcijo sem za njim prevzel jaz. Leta 1963 so me slovenski muzealci zvalili na svoj občni zbor v Kočevje, v dvorano, kjer je leta 1943 pod geslom »Narod si bo pisal sodbo sam« zasedal znani Kočevski zbor. Tudi jaz sem si začel pisati sodbo sam, ko sem se kolegom muzealcem pustil prepričati, da sem postal njihov predsednik. Leta sem se potem vrtel v tem začaranem krogu muzealcev, od katerih jih žal večina ni več med živimi.

Na kaj me vežejo posebni spomini? Predvsem na številne odmevne občasne razstave. Ko sem prišel, je bilo v muzejih zelo malo občasnih razstav. Še danes si štejem v dobro, da sem spodbudil to dejavnost v Etnografskem muzeju; skupaj z muzejem v Goričanah smo imeli dve, tri in pozneje do 10 in več odmevnih razstav letno. Sledili so nam tudi drugi muzeji. Skušal sem preseči pojmovanje, da je razstava lahko le zadnji člen neke raziskave, lahko je tudi vmesni, ki tako prispeva še nova dognanja in predvsem številne nove predmete. Občasne razstave so nam pripeljale nove obiskovalce, naši stalni pa so se tako po večkrat na leto vračali v muzeje. Tudi današnji SEM ne bi mogel postaviti svojih stalnih in občasnih razstav brez predmetov, ki smo jih takrat zbrali ob naših občasnih tematskih razstavah. Spomnim se prve občasne razstave po svojem prihodu v muzej. Razstavljali smo maske, za katere me je najprej navdušil dr. Niko Kuret. Sicer sem se že pred tem večkrat srečal z njimi, tudi ob raziskovanju za svoje diplomsko delo Borovo gostüvanje in pozneje ob sodelovanju pri ustvarjanju oddaj in filmov na televiziji, ko sem na svojih popotovanjih po Sloveniji odkrival še neznane ali malo znane slovenske maske (p'ste iz Drežnice, korante iz Haloz, perhte iz Gornje Savske doline, škoromate iz Brkinov, soure iz Kobarida ...).

Kot ravnatelj in tudi kot avtor več razstav sem zahteval, da razstavo vedno spremlja katalog. Čeprav so bili katalogiti v začetku še skromni šapirografi, ki smo jih izdelali sami v muzeju, je to največkrat edino, kar je ostalo od razstave. Še danes so mi drag spomin na posamezne v javnosti zelo odmevne razstave.

Pri prvi razstavi, Borovo gostüvanje, je bil moj soavtor dr. Niko Kuret, ki je napisal tudi malo razpravo o maskah. Sam pa sem v uvodu zapisal, da je razstava nastala v želji, da bi zbrali na enem mestu večino naših ljudskih mask. To nam je narekovala dolžnost, da rešimo pred propadom, pred pozabo in pred izmaličenjem naše v maskah ohranjeno bogato, pestro in zanimivo ljudsko izročilo. Slovenijo sem predstavil kot eno izmed redkih dežel v Evropi, kjer so ohranjeni še številni običaji. Maske nastopajo v njih v vseh letnih časih, ne samo ob pustu in ob raznih življenjskih dogodkih. Razstava je bila bera mask in spoznanj več institucij in posameznih

pokrajinskih in krajevnih muzejev ter vmesni člen v raziskavah o slovenskih ljudskih maskah. Z njo smo gostovali po Sloveniji in od Beograda do Gradca. Mene pa je navdušila za raziskovanja po Afriki, kjer sem ponekod še lahko odkrival prvobitne skrivnosti o uporabi mask.

Druga razstava je bila Južno Pohorje leta 1964. Bila je rezultat raziskovanj ekipe Etnografskega muzeja na južnem Pohorju poleti leta 1963. Ta mi je ostala v spominu, ker je odprtje neposredno (tako kot potem še nekaj razstav) prenašala Televizija Slovenije. Sam sem napisal scenarij za prenos. Med prenosom so predvajali tudi moje filmske zapise, ki sem jih posnel med raziskavo na Pohorju. Vse je bilo zadnje: zadnji vrač, zadnji vauhar, zadnji tkalec, zadnji še poklicni coklar, tako kot še marsikaj tudi med razstavljenimi predmeti in predstavitvami na razstavi. Sam sem se takrat dobro zavedal, kako koristen je lahko film za dokumentacijo raznih dejavnosti, za živo predstavitev šeg in navad, načinov življenja. Ostali etnologji, tudi v muzeju, moja snemanja niso vzeli preveč resno. Zanje je bila važnejša sama fotografija, terenske prostoročne in tehnične risbe, predmeti na razstavi. Toda te lahko film oživi, sem jim dopovedoval. Miniti je moralo nekaj deset let, da se je film uveljavil kot enakopravni dokument časa. Kaj bi bile danes predstavitve

stalne in občasnih razstav v SEM brez filma. Ponosen sem na to, da sem lahko k temu prispeval tudi svoj delež.

Odmevna je bila tudi razstava Vraževerje na Slovenskem od mlajše kamene dobe do amuletov 20. stoletja, ki je nastala v sodelovanju Narodnega muzeja in drugih slovenskih muzejev, ki so prispevali določene predmete. Tudi pri nadaljnjih razstavah smo dobro sodelovali tako rekoč z vsemi slovenskimi muzeji. Pri njih smo gostovali s svojimi razstavami in jim pomagali z nasveti pri njihovih razstavah, predvsem tistim, ki še niso imeli svojega etnologa. Zaradi dobrega sodelovanja se mi je tudi porodila ideja, da EM preimenujemo v SEM in mu tako damo vseslovenski značaj. Tako so tudi skorajda vse nadaljnje tematske razstave imele vseslovenski pečat, zajele so vse slovensko ozemlje in vključevale tudi zamejce. Tako je naš muzej postal zares slovenski. To se je potrdilo, ko smo oživilo idejo pokojnega ravnatelja Orla o slovenskem muzeju na prostem. Ob pomanjkanju poslovnih, razstavnih in predvsem še depojskih prostorov smo se zatekli k iskanju raznih muzejskih depandans. Najprej je bila na vrsti graščina Lisičje v istoimenskem naselju nad Škofljico, ki smo jo obnovili in ob njej celo načrtovali, vsaj v obrisih, muzej na prostem. Za njo je prišla graščina Podsmreka pri Višnji gori, kjer smo postavili naše lončarske zbirke in prirejali razne prireditve. Na vsem ozemlju pod njo smo načrtovali slovenski skansen. Že takrat, ko tam še ni bilo sledi o avtocesti, smo predvideli, da bo pod gradom ob cesti avtomobilska črpalka, iz nje bi speljali pot do muzeja na prostem, v njem bi postavili pristno domačo gostilno. Po petdesetih letih so se naša predvidevanja uresničila. Tam je speljana avtocesta, pod gradom že nekaj let stoji velika avtomobilska črpalka s številnimi parkirnimi prostori, tam se ustavljajo številni avtomobilisti. Nad vsem stoji graščina, ki propada in smo jo morali že pred desetletji zapustiti, ker je bilo razstreljevanje v kamnolomu za njo prenevarno za našo lončevino in obiskovalce. Naše prostorske probleme smo pozneje vsaj za nekaj let rešili s pridobitvijo prostorov samostana v Škofji Loki. V zadnjih letih mojega delovanja v muzeju pa smo intenzivno iskali možnosti za pridobitev večjih prostorov za muzej. Nekaj časa se nam je nasmihala možnost za pridobitev celotne današnje vladne palače. Snovali smo že načrte, kako bomo postavili naše zbirke. Toda vlada se ni preselila v novo stolpnico na Trgu revolucije in naši veliki načrti so ostali na papirju.

Vsaj nekaj malega o naših načrtih za muzej na prostem smo skušali pozneje v manjšem obsegu uresničiti na Muljavi. Leta 1966 je SEM prevzel skrbstvo nad Jurčičevim muzejem in že takrat smo načrtovali tam predstaviti živ in dejaven slovenski skansen, muzej na prostem, živo predstavitev arhitekture tega dela Dolenjske.

Sama rojstna hiša pisatelja Josipa Jurčiča, ta tipični primer stare slovenske kmečke hiše 19 st. s črno kuhinjo in ognjiščem, s hišo in štibelcem je bila od nekdaj dobro obiskana, z dodatnim inventarjem s tega področja smo želeli predstaviti še bolj avtentično podobo časa pisateljeve mladosti. Vse skupaj smo načrtovali razširiti v mali muzej na prostem. V sodelovanju s čebelarji smo predstavili star čebeljak iz sosednjega Malega Černela in ga opremili z novimi panjskimi končnicami. Med njimi je bila tudi tista znamenita Kako kmet Francoza ziblje, ki naj bi nastala po resničnem dogodku v sosednjem zaselku Mrzlo polje, ko je mlinar zvrnil ošabnega francoskega vojaka iz kadunj. Iz sosednjega Gabrovčca smo predstavili kaščo za hrambo žita, ob kozolcu sušilnico za lan, ob gozdiču pa še leseno bajto, ki je bila nekoč kašča, ki naj bi predstavljala življenjsko raven nekdanjega vaškega bajtarja – v ta namen smo pridobili Krjavljevo kočo.

.....

Pozneje so prenesli še star pod, ki so ga širili in razširili, pridobili sanitarije, sprejemni prostor in lepo razstavišče. Tako imamo danes na Muljavi Jurčičev dom spremenjen v majhen muzej na prostem, v katerem so predstavljene značilne stavbe, ki so v 19. in še deloma v 20. stoletju dopolnjevale domove na Dolenjskem.

Zanesli so me ideje in načrti za slovenski muzej na prostem, tako da sem skorajda pozabil še na številne razstave v SEM. Precej manj smo se posvečali kolektivnim raziskovanjem in se kljub mojemu začetnemu nestrinjanju usmerili v individualna. Tako so kustosi, ki so bili zadolženi za posamezna področja, večkrat letno hodili na teren, rezultat česar so bile številne tematske razstave – od slovenske ljudske umetnosti in kmečke noše do slovenskih gostiln in lončarstva. Kdo bi preštel vse te občasne razstave! Na srečo so podatki o njih obelodanjeni v Slovenskem etnografu. Krepko čez sto jih je bilo v času moje vladavine v SEM, in to v muzeju ter na gostovanjih v Baslu, Londonu, Beogradu, Prištini, Zagrebu, Gradcu, Celovcu, Beljaku ...

321

Na koncu še o mojem javnem delovanju v muzeju. Prvi javni nastop sem imel na ljubljanskih Žalah, na pogrebu gospe Skušek, darovalke bogate kitajske zbirke, ki smo jo razstavili v obnovljenem gradu Goričane. Ko sem kot ravnatelj konec leta 1962 prišel v Etnografski muzej, sva imela s kolegico Pavlo Štrukelj, ki je v muzeju skrbela tudi za zbirke neevropskih kultur, največ dela prav s prevzemom Skuškove azijske zbirke in z njeno postavitvijo na gradu Goričane, ki pa je bil še vedno v fazi obnove. Pozneje se je razstavi Skuškove zbirke pridružila še razstava bogate Beblerjeve zbirke, po njej še Petkovškove in vsako leto še po nekaj zelo odmevnih razstav iz neevropskih dežel: El Dorado, zlato iz Kolumbije (40.000 obiskovalcev), Umetnost Aboriginov – staroselcev Avstralije, Kitajsko novo leto, Ljudska umetnost Ekvadorja, Umetnost Aztekov, Ljudska umetnost Mehike, Ciper – otok Venere, Afriške mere za zlato in še kakšnih 50 razstav, odmevnih predavanj ter muzejskih popoldnevov in večerov. Na velikem ograjenem vrtu smo načrtovali japonski vrt in postavitev vrtnega paviljona iz Skuškove zbirke. Zamisli je bilo dosti, toda ne sredstev za njihovo uresničitev. Kljub temu moram zapisati, da so bile Goričane najbolj obiskana muzejska postojanka SEM. Še danes mi je žal zanje, ker bi lahko koristno služile muzeju.

Pred zaključkom samo še podatek: ko sem prišel v muzej, nas je bilo okoli deset, na fotografiji, posneti na stopnišču Narodnega muzeja ob mojem odhodu, nas je 25 (in verjetno še kakšen manjka).

Končujem predstavitev teh nekaj svojih fragmentarnih spominov, Slovenskemu etnografskemu muzeju pa želim še mnogo ustvarjalnih let.